

SURM ANNAB TÄHENDUSE

OLEV REMSU

„NAINE SAARELT“. Autor ja režissöör **Piret Toomvap**, operaator **Mait Mäekivi**, montaažirežissöör ja helikujundus: **Mati Schönberg**, produtsent **Mati Sepping**. Beta SP, 28 min, mustvalge ja väriline. Estinfilm, 2005. Esilinastus 10. märtsil 2005 Rootsi-Mihkli kirikus.

Arvatavasti oli Eesti enam-vähem monokultuurne kuni XIII sajandini, aga mine tea, kas sedagi... Ja see, et mõned meist ei taha meie ajaloolist paljurahvuselisust tunnistada, on meis okupatsiooni aja taak. Stalini ajal tembeldasime isegi osa eestlasi jeestlasteks ja valasime nende peale oma viha nagu kõigi teiste

Maria Murman.

Maria Murmani kodu.

rahvaste, aga eriti venelaste peale. Selge, nurkasurutud koer on tige. Veidigi normaalsematel aegadel on siin mere ja Peipsi vahel mitmed rahvad ilusti koos elanud, mis sest, et oma väikest nagistamist ja nõökamist on ikka ette tulnud, see kuulub asja juurde.

Piret Toomvap on teinud filmi „**Naine saarelt**“ viimasest rannarootslasest Vormsi saarel **Maria Murmanist** (9. III 1911 – 3. II 2004). Ta ei ole pretendeerinud populaarteaduslikkusele ega teatmelisusele, tegemist on helge, kuidagi naiseliku portreefilmiga. Mõned üksikud faktid siiski tummfilmi vahetiitrite näol antakse, nõnda et ka täiesti võhikul tekiks mingi orienteeruv pilt, kes need rannarootslased siis õigupoolest olid. Mina oleksin lisanud, et erinevalt kõigist teistest mitte-eesti rahvustest olid rannarootslased siin põlisrahvas, kuna nad saabusid asustamata aladele. Millal see juhtus, ei ole sada protsenti kindel, arheoloogilisi kaevamisi ei ole tehtud, ehk on seegi tõik meie ksenofoobia ru-

diment. XIII või XIV sajand, daatum, mis antakse filmiski, on, jah, kõige tõenäolisem. Rannarootslaste oma müüdid lisasid väarikust ning rääkisid viikingiaegadest. Vahel on arvatud, et ehk juhtus massilisem tulemine hoopiski alles pärast Liivi sõda, kui Rootsi kuningas meie maa valitsejaks sai.

Ju on tulnud ja mindudki mitmel ajal, kuigi peamiselt oldi küllaltki isoleerunud kogukond. Ühes vahetiitris öeldakse, et kokkulepe rannarootslaste lahkumiseks Rootsi aastatel 1943–1944 sõlmiti okupatsioonirežiimiga, jääb täpsustamata, et selleks olid natsid. Kuna ees- ja tagapool on ohtralt juttu nõukogude aja koledustest, võib ajalootundmises pealiskaudsem vaataja sattuda eksitusse. Ja ega päris õiget ja täpset kokkulepet olnudki, Rootsi diplomaadid sondeerisid Berliinis vaid pinda, pikapeale lubati kuidagiviisi lahkuda neil, kes ei suutnud püssi kanda. Ära mindi peamiselt ikkagi ise. Ja veel. Film on ingliskeelne, nagu meil viimasel ajal kom-

Maria Murman.

beks, rahvakillu nimetuseks on *Estonian Swedes*, nõnda jääb teadmata, et eesti keeles oleks soovitatav kasutada sõna *rannarootslased*, kuna Eestist vaadatuna elas see rahvakild rannas; rootslased kasutavad määrangute *eestirootslased*, sest Rootsi vaadatuna elasid nad Eestis, ise nimetasid nad oma maad *aiboland'* iks.

Kaks vastanduvat jutustamisviisi, üks siis minimaalsete faktide esitamine ja teine emotsionaalne portreerimine, ei häiri teineteist, kuna need esitatakse nii-öelda eri kandjatel — üks tummfilmi vahe-tiitritena, teine audiovisuaalsel moel.

Mõnes mõttes on autoril vedanud, kuigi see kõlab kaunis küüniliselt. Maria Murman sureb ning film algab ja lõpeb tema matustega, see on raamiks kogu naise portreele. Inimlik ja sügav. Surmakellad on andnud tähenduse filmile, Maria Murmanile ja üldse rannarootslusele. Surm (antagu tuhat korda andeks, ent esteetika on julm) „töötab” mõjuvalt. Ärasaatmine tõuseb sümboli tasemele, selge — ei süngitata ainult Maria Murmanit, vaid üldse vana, klassikalist rannarootslust Lääne-Eestis.

Lihtsus ja väljendusvahendite kasi-

nus lihtsalt sobib sellesse filmi (kahjuvaid, et küsija küsimused on mõnikord mikrofonist mööda läinud), tõepoolest kõik see eluloo jutustamine vanu fotosid vaadates tundub loomulik ja ehtne, samuti vanade pulmarõivaste ja -pastelde näitamine ning rannarootsikeelsete laulude esitamine kohtades, kus kunagi olid talud. Vahele on pikitud looduspanoraame, kroonikakaadreid, seda on tehtud täpselt ja loogiliselt, kõik toimib haruldase tervikuna.

Meile mõjub üks valusamini kui mitu, konkreetne kibedamini kui üldine. Faktid nõukogudeaegsest rüüstamisest, küüditamisest ja mõnitamisest ei lähe kunagi nõnda sügavale hinge kui üksi-

ku ohvri mälestused. Päril tõhus on Maria ringisõidutamine väikebussiga oma kodusaarel, talle Nõukogude armee kasarmute näitamine, mida ta pole näinudki, ei siis, kui need olid kasutusel, ega nüüd, mil lagunevad. Inimeste elu oli nõnda paikne, et väikesaartelgi leidis käimata kohti. Kroonikakaadreid nähes löövad vana naise hallid silmad särada, kakskeelne Maria läheb automaatselt üle rannarootsi keelele. Ega midagi iseloomulikumat tema portreerimiseks ei leiakski. Ka muusika on täpselt kümnesse. Kokkuvõtteks on loodud nostalgia ja kaduviku meeoleu, igasugune efektitsemine oleks tundeelamuse rikkunud.

PIRET TOOMVAP (sünd. 14. XI 1965 Tallinnas) on lõpetanud 1984 Tallinna 20. keskkooli ning täiendanud end tele ja filmi alal Moskvas ning Hollandis. Töötanud 1984 – 1994 „Tallinnfilmis“ kunstnik-grimeerijana seitsme mängufilmi juures. Alates 1994 töötab ta Kristlikus TVs toimetajana, aastast 1996 peatoimetajana. Teinud rohkesti saateid Eesti kõigile telekanalitele, olnud teleseriaali „Vanad ja kobedad“ II režissöör, mängufilmi „Vanad ja kobedad saavad jalad alla“ (2003) II režissöör ja teleseriaali „Õpetajate tuba“ tegevprodutsent.

Piret Toomvap filmi „Naine saarelt“ esilinastusel 10. märtsil 2005 Rootsi-Mihkli kirikus.

Mati Schönbergi foto

